

10 november 2017

Sveriges Regering
Sveriges Riksdag
EU-kommissionen
Europaparlamentet
Europeiska Regionkommittén
Sveriges Kommuner och Landsting

Mervärden av EU:s sammanhållningspolitik i norra Sverige

Europaforum Norra Sverige (EFNS) är ett nätverk för politiker på lokal och regional nivå från Norrbotten, Västerbotten, Jämtland Härjedalen och Västernorrland. EFNS är en mötesplats och kunskapsarena där EU:s politik analyseras och diskuteras i de avseenden där den berör norra Sverige. EFNS bevakar Europafrågor för att påverka EU:s lagstiftning, EU:s strategier och handlingsprogram samt EU:s budget. Syftet med EFNS är att tillvarata norra Sveriges intressen både på den europeiska arenan och i förhållanden till den nationella nivån i frågor med ett tydligt europeiskt perspektiv.

I förberedelsearbetet kring EU:s sammanhållningspolitik efter år 2020, är en central frågeställning huruvida EU:s regionalpolitik gett önskat resultat. Europaforum Norra Sverige vill påvisa sammanhållningspolitikens betydelse för utvecklingen i norra Sverige och hur det skapar europeiska mervärden. Arbetet med EU:s fonder har i stor utsträckning varit helt avgörande för regional tillväxt och ökad sysselsättning.

Den här rapporten innehåller exempel från norra Sverige på strukturomvandlingar, framväxt av nya branscher, kommersialisering och internationalisering samt ökad institutionell kapacitet för regional utveckling.

Sammanhållningspolitikens utveckling av Norra Sverige	2
Kapacitetsbyggnad och långsiktig regional utveckling	4
Strukturfonderna utvecklar EU:s prioriterade områden	6
Strukturfonderna skapar ett mer innovativt och sektorsintegrerat utvecklingsarbete	8
Utmaningar vänds till unika möjligheter för smart specialisering	10
Regionala unika innovationssystem möjliggörs även i EU:s periferi	11
EU bidrar till kompetensförsörjning och fler i sysselsättning	12
Sammanfattning av sammanhållningspolitikens mervärden	13

Sammanhållningspolitikens utveckling av Norra Sverige

Från bidragspolitik till strategisk investeringspolitik

Regionerna i norra Sverige har sedan EU-inträdet år 1995, successivt lämnat bidragspolitiken bakom sig till förmån för en strategisk investeringspolitik med tydligare utvecklingsmål. Från millennieskiftet och framåt har det regionala utvecklingsarbetet i norra Sverige gått från en bred fördelning av resurser, till att mer koncentrerat försöka omvandla strukturer och skapa bättre förutsättningar för tillväxt. Mer målmedvetna ambitioner på regional nivå har allteftersom kompletterats och integrerats med EU:s övergripande strategi för smart, hållbar och inkluderande tillväxt, EU 2020-strategin. Långsiktigt arbete med att skapa regionala innovationssystem, affärsnätverk, kluster och strategier för smart specialisering har med tiden utvecklats regionerna inom områden med komparativa fördelar för ökad konkurrenskraft.

Gemensamma mål, ökad dialog, partnerskap och samverkan

EU:s sammanhållningspolitik har fått aktörer på lokal, regional och nationell nivå att förhålla sig till samma planeringskomplex. Kontinuerlig planering, programmering, genomförande och uppföljning har krävt dialog, partnerskap och samverkan. Mindre organisationer, kommuner och aktörer med liten institutionell kapacitet har getts incitament att placera sig i större sammanhang, samarbeta och ta sig an EU:s målsättningar. Kommuner och regioner har länkats samman med det europeiska projektet, vilket gett EU ökad legitimitet på lokal och regional nivå.

Territoriell sammanhållning och ökad kunskap

Regionerna i norra Sverige har utvecklat nära samarbeten över nationsgränserna för att stärka varandras kapacitet, kunskap och kommunikation om regional utveckling. Nätverket Northern Sparsely Populated Areas (NSPA) bestående av de 14 nordligaste regionerna i Norge, Sverige och Finland, är ett framgångsrikt exempel på samverkan som förmodligen inte hade etablerats utan EU:s sammanhållningspolitik.

NSPA har genom åren identifierat gemensam potential för ökad konkurrenskraft med hjälp av främst två studier; Nordregios studie *Stark, unik och lovande – en framtidsvision för nordliga Europa*, år 2009, samt *OECD:s territoriella utvärdering av NSPA*, år 2017. Studierna visar att regionerna skapar tillväxt till gagn för hela Europa, och fastslår att regionernas konkurrenskraft har potential att öka ytterligare, förutsatt att det regionala utvecklingsarbetet bedrivs långsiktigt, sammanhållet, målinriktat och utgår från regionernas respektive komparativa fördelar.

Parallellt med studien av NSPA beslöt den svenska regeringen att göra en uppföljning av den nationella studien som OECD publicerade 2010. Uppföljningsstudien *OECD Territorial Reviews: Sweden 2017* ger en översikt av hur Sverige genomfört och arbetat med de rekommendationer OECD lämnat tidigare, samt bidrar med nya rekommendationer för regional utveckling. Från svensk sida kopplades uppföljningsstudien delvis till studien för NSPA genom att ge den ett särskilt fokus på innovativ och hållbar landsbygdsutveckling. Vidare valde OECD att även i studien *Regional Outlook 2016* analysera tillväxt i mer glesbefolkade områden.

Stor potential för tillväxt trots särskilda utmaningar

OECD konstaterar att det geopolitiskt viktiga norra Sverige bidrar starkt till Sveriges och Europas tillväxt, och har goda möjligheter att frigöra ytterligare potential om det kan skapas bättre förutsättningar för innovation, fler satsningar på transport- och digital infrastruktur, samt

ökat samarbete över gränserna. Norra Sverige har samtidigt särskilda utmaningar som gör regionerna sårbara, såsom stora avstånd, gles- och åldrande befolkning, liten kritisk massa, kallt klimat, samt en konjunkturkänslig och naturresursbaserad ekonomi.

Studierna betonar att både landsbygdsregioner med närhet till större städer, samt även avlägset belägna regioner, bidrar till det nationella och det europeiska välståndet på flera sätt. Bland annat står samhällena utanför de så kallade täta miljöerna för 68 % av de områden där tillväxt sker i OECD-länderna. För ökad tillväxt och sysselsättning behöver därför tillväxtpolitiken anpassas bättre även till glesa regioners olika och särskilda förutsättningar och möjligheter.

Regionerna i norra Sverige står för drygt 9 % av Sveriges befolkning och knappt 9 % av Sveriges BNP. OECD konstaterar att den nationella omfördelningen för merkostnaderna i de glesbefolkade nordliga områdena motsvarar i storleksordning 0,2 % av Sveriges BNP. I gengäld levererar regionerna en ansevärd del av Sveriges direkta exportintäkter, står för över hälften av landets elproduktion via framförallt vattenkraft, samt har en industri inom skog, gruv- och mineral som ger arbetstillfällen inom olika former av tjänsteproduktion i övriga landet, inte minst i huvudstadsregionen.

Det är med det perspektivet regionernas sårbarhet och behov av stöd för att hantera sårbarheten ska ses. Kostnaderna för mer aktiva, tillväxtfrämjande åtgärder i norra Sverige är betydligt lägre än de samhällsekonomiska förlusterna för Sverige och EU som blir resultatet om åtgärderna uteblir. Insatser för att omvandla utmaningar till möjligheter behövs genom exempelvis vidareförädling och produktutveckling av naturresurser, genom att nyttja geografien och det kalla klimatet för innovations- och teknikutveckling, utveckla attraktiva livsmiljöer och besöksnäring, samt genom att utveckla distansöverbyggande teknik.

Behov av platsbaserad utveckling och territoriellt anpassad politik

Norra Sveriges produktionsparadox består i att ökad produktivitet skapar tillväxt, men också ett minskat behov av arbetskraft. För att skapa både tillväxt och sysselsättning rekommenderar OECD regionerna att satsa mer på innovation inom norra Sveriges styrkeområden, vilket kräver en territoriellt anpassad regionalpolitik. Såväl EU som nationell nivå behöver i nära dialog och med stöd till regionerna bidra till att öka regionernas möjligheter att hantera sina utmaningar.

Platsens unika komparativa fördelar utgör grunden för utveckling, samtidigt som innovationssystemen ingår i en gemensam europeisk struktur för regional utveckling som kräver långsiktiga och övergripande mål. När tillväxtpotentialen är kopplad till naturresurser i geografiskt stora områden, är det viktigt att städer och landsbygd utvecklas gemensamt för att maximera attraktionskraft och tillväxt. För det krävs en mycket tydligare koppling mellan det som idag särskiljs som regionalpolitik och landsbygdspolitik, både nationellt och på EU-nivå.

Investeringar i transport- och digital infrastruktur är avgörande för norra Sveriges möjligheter att nå ut på en större marknad. Vidare krävs det även insatser för ökat innovationsstöd, tillgång till kapital och tillhandahållande av service, samt tillgång till kompetens. Näringslivets och den offentliga sektorns behov av kompetens kräver en tydligare koppling mellan stödsystem för regional utveckling respektive utbildnings- och kompetensutveckling, för att matcha behoven i nya framtidsbranscher.

Kapacitetsbyggnad och långsiktig regional utveckling

Utbyggnad av bredband och utveckling av digitala tjänster

EU:s sammanhållningspolitik har varit avgörande för bredbandsnätets framväxt i norra Sverige. Det digitala stornätet som binder samman orter med tillhörande områdesnät har möjliggjort en utveckling av digitala tjänster. I glesbefolkade områden med stora avstånd till skolor, service och hälsovård, har bredbandet haft en särskild betydelse för både individer och företag. I norra Sverige har utbyggnaden av bredbandsnätet varit en av de största investeringarna i närtid, samtidigt som distansutbildningar, e-hälsa, e-handel, digital infrastruktur och kunskapsintensiva företagstjänster varit prioriterade tillväxtområden.

Digitaliseringen ökar mängden data vilket kräver etableringar av stora mängder nya datacenter över hela världen. Norra Sverige har lyckats attrahera flera stora datacenter, mycket tack vare regionens unika egenskaper, med vattenkraftens stabila och gröna energiförsörjning, ett kallt klimat och en välutbyggd fiberkapacitet. Norra Sveriges omvandling mot en mer digitaliserad och hållbar industriell produktion har skapat nya möjligheter för stärkt konkurrenskraft, ökad sysselsättning och hållbar tillväxt.

Framväxten av regionala innovationssystem

Utvecklingen av informations- och kommunikationsteknik har möjliggjort en mer distansoberoende samverkan mellan fler aktörer vilket kompenserat för de nackdelar som följer av norra Sveriges gleshet och långa avstånd mellan orter, företag och marknader i och utanför regionen. Innovationer skapas överallt i samhället, både genom informella och formella nätverk. Men möjligheten att ta del av de system och miljöer som främjar innovation är mer begränsade i glesbefolkade områden med liten kritisk massa. Det är en svår strukturell utmaning som krävt nya idéer och arbetssätt.

EU:s fonder har bland annat möjliggjort utveckling av distansoberoende regionala innovationssystem som kopplar samman näringsliv, samhälle och akademi på ett sätt som annars inte varit möjligt. Det är särskilt viktigt för regioner med ledande tillämpad forskning, men med mindre akademisk tradition och avancerad grundforskning, för att attrahera forskningsmedel. I brist på egen kritisk massa har norra Sverige utifrån smart specialisering byggt och kopplat samman kluster inom olika samhällssektorer, vilket skapat regional kapacitet med tydligare fokus. En effekt av utvecklingen är att norra Sverige idag har bland de högsta innovationsförmågorna i Europa.

Regionernas omställning till bioekonomi

EU:s sammanhållningspolitik har varit helt avgörande för utvecklingen av biobaserad industri i norra Sverige. Regionerna har sedan början på 2000-talet bättre tillvaratagit utvecklingspotentialen i de omfattande forskningssatsningar som genomförts kring skoglig råvara.

Det svenska skogsbruket har under lång tid arbetat för en resurseffektiv användning av trädets olika delar. Ett aktivt skogsbruk bidrar till att binda koldioxid från atmosfären, samt kontinuerlig tillväxt och återväxt av skog i Sverige. EU:s strukturfonder har bidragit till en långsiktig hållbar ekonomisk utveckling med innovationer, nya företag, och ett utvecklat befintligt näringsliv till omställning.

Exempelvis har pappers- och massaindustrin genomfört en framgångsrik omställning där de nyttjar hela råvaran för att framställa nya produkter, kemikalier och processer. Samtidigt har strukturfonderna bidragit till utveckling av hållbara produkter, mer effektiv användning av skogen, och därmed också minskad klimatpåverkan. Biomassa och biobaserade produkter är ett prioriterat område i genomförandet av EU:s handlingsplan om cirkulär ekonomi, där bedömningen är att användningen av den skogliga råvaran har potential för ytterligare effektivisering.

Uppbyggnad och utveckling av besöksnäringen

Norra Sveriges ekonomi baseras till stor del på enorma naturtillgångar och förädling av råvaror. Det är fortsatt viktiga resurser för hela Sverige och Europa. Men i takt med den tekniska utvecklingen och ökad produktivitet har antalet sysselsatta minskat, vilket drivit norra Sverige till att utveckla och stärka fler näringar. Besöksnäringen är ett exempel på en bransch som vuxit, mognat och internationaliserats tack vare EU:s strukturfondsmedel. Näringen är personalintensiv och erbjuder sysselsättning till kvinnor och män, nyttjar naturen och skapar lokal attraktionskraft.

Långsiktiga och strategiska satsningar för utveckling av kunskap, samverkan, varumärkesbyggande och kompetensförstärkning har successivt ökat antalet gästnätter, vilket lett till större framtidstro, optimism och gemensam utveckling av branschen. I sin tur har besöksnäringens utveckling även inneburit fler privata investeringar och ytterligare positiva spridningseffekter, till bland annat byggindustrin, detaljhandeln, åkerinäringen, och servicebranschen, med ökad tillväxt och sysselsättning som följd. EU-medlen har även haft stor betydelse för samiska näringar, vilka ofta saknar resurser och stödsystem för verksamhetsutveckling.

I kombination med infrastruktursatsningar såsom uppgradering av regionala flygplatser, bortbyggnad av flaskhalsar för gods- och persontransport, samt förstärkta stråk till grannländer, har tillgängligheten till turismdestinationerna i norra Sverige ökat.

Ökade möjligheter för investeringar i transportinfrastruktur

Regionernas möjligheter att själva utveckla transportinfrastrukturen i norra Sverige har visat sig otillräckliga. EU:s strukturfonder har däremot skapat en flexibilitet där det regionala utvecklingsperspektivet fått kompletterande resurser för att utveckla specifika åtgärder eller förstärka de resurser som tillskjuts nationellt. Det gäller till exempel utveckling av terminalstrukturen, hamninfrastrukturen, omställning till fossilbränslefri infrastruktur, särskilda åtgärder för delar av järnvägsnätet som ur ett regionalt perspektiv är mycket viktiga, men har svårt att hävda sig fullt ut i konkurrensen på nationell nivå, eller där det finns otillräckliga medel avsatta i länstransportplanernas ramar för att kunna åstadkomma mer påtagliga förbättringar. Den nationella transportplanen har visat sig otillräcklig för att skapa partnerskap runt specifika regionala satsningar, där insatsens storlek kräver långa ledtider.

EU:s strukturfonder har i det sammanhanget ökat möjligheterna att samla tillgängliga resurser, skapa partnerskap och minska ledtider för att kunna genomföra åtgärder i det nationella transportsystemet i närtid.

Kompetensförsörjning och omställning för att möta nya krav

Genom EU:s sammanhållningspolitik och fonder, har norra Sverige prioriterat insatser som stärker näringslivets och arbetsplatsers behov att utveckla anställdas kompetens och omställningsförmåga att möta nya arbetsmetoder och krav. Insatser har också riktats till att stärka anställningsbarheten hos de som står utanför arbetsmarknaden eller riskerar att hamna där.

I tidigare programperioder möjliggjordes dessutom investeringar i förutsättningsskapande infrastruktur för lärande och kompetensförsörjning, såsom uppbyggnad av distansutbildningsmöjligheter och lokala lärcentra. De har förbättrat möjligheten att ta del av utbildningstjänster och miljöer som främjar kompetensförsörjning i glesbefolkade områden, med långt mellan orter och utbildningscentra.

Strukturfonderna utvecklar EU:s prioriterade områden

Fördjupat exempel: Regionernas omställning till bioekonomi

EU:s gemensamma strategi för tillväxt och sysselsättning, EU 2020 för smart och hållbar tillväxt för alla, har tillsammans med EU:s strukturfonder skapat nya incitament för näringsliv, akademi, offentlig sektor och civilsamhälle att arbeta tillsammans, strategiskt och fokuserat inom prioriterade områden som är särskilt viktiga för utvecklingen i norra Sverige, och för Europa.

Inriktningen att kombinera klimatsmart, inkluderande och konkurrenskraftigt genomsyrar idag de flesta strategiska satsningar som görs och präglar norra Sveriges som motor för omställningen till en europeisk bioekonomi. Exempel på detta är bland annat skapandet av en gemensam utvecklingsplattform genom samverkansorganisationen *BioFuel Region* som sedan 2003 inspirerat och konkretiserat projekt för att bidra till "kompetensspridning, en fossilfri fordonsflotta och en utvecklad bioekonomi i norra Sverige".

Ett annat belysande exempel är utvecklandet av höghus och vägbroar som byggs med trästomme. Flervåningshus i trä har ungefär halva klimatpåverkan från byggprocessen jämfört med ett motsvarande hus i betongstomme. Att tillverka ett trähus kräver mindre energi än andra materialslag. Trä binder koldioxid under hela sin livstid och är ett förnybart byggmaterial. EU:s strukturfonder har under den senaste tioårsperioden bidragit till utveckling av träbyggnad i norra Sverige genom ett tiotal träbyggnadsprojekt.

Utvecklingen av skogen som resurs är ett område som under hela 2000-talet prioriterats i de regionala utvecklingsstrategierna och EU-programmen. Skogen är en viktig resurs för såväl en biobaserad industri, som för rekreation och turism och för skydd av viktiga arter och miljöer. Under de senaste 10 åren har 30 organisationer i norra Sverige genomfört ett 50-tal strukturfondsprojekt (inklusive förstudier) inom temat bioekonomi, framförallt inriktade på forskning, utveckling och innovation, för att använda skogen mer effektivt och nyskapande till exempel för förnybara bränslen, kemikalier och kläder. I ett andra steg har nya idéer och metoder vidareutvecklats genom internationalisering, gränsöverskridande samverkan och gemensam positionering i frågor som rör utvecklingen av bioekonomin.

Ett betydande exempel på skogsindustriens utveckling med hjälp av EU:s olika fonder är utvecklingen av Processum¹, vars rötter finns i den kemiverksamhet som MoDo² byggde upp baserad på etanol från massafabriken i Domsjö. I början av 2000-talet startade företag i Domsjöområdet Processum med stöd av kommunen och länsstyrelsen. Mittuniversitetet och Umeå universitet, SLU Umeå, Luleå tekniska universitet och Åbo Akademi. Gemensamt genomfördes en studie som lade grunden till att utveckla ett bioraffinaderi på skogsindustriell bas. Processumföretagen uttrycker det ”Modo sålde en massafabrik utan framtidsutsikter och nya köpare köpte ett Bioraffinaderi med utmärkta framtidsutsikter.”

Under 2008 fick Processum status som ett centrum för skoglig bioraffinaderiutveckling i samband med att initiativet Framtidens Bioraffinaderi³, i konkurrens med många andra, gavs en långsiktig statlig finansiering för att utvecklas till en globalt konkurrenskraftig innovationsmiljö. Som en erkänt stark innovationsmiljö har arbetet växlats upp i flera steg. Under 2011 investerades offentliga medel för att bygga upp en pilotpark med utrustning för att kunna skala upp lovande idéer inom bioraffinaderi. De regionala strukturfondsprojekten Centrum Bioraffinaderi och Centrum Bioraffinaderi Next step (2009-2014) gjorde det möjligt att stärka klustret, bland annat genom behovsmotiverade FoU-projekt inom industriell bioteknik, energiprocesser, gröna kemikalier, förädling av restströmmar, samt kommersialisering och utveckling av affärsmodeller.

Under pågående programperiod 2016-2020 genomförs strukturfondsprojektet Bioraff 2020 med målet att ta fram nya produkter bland annat genom satsning på pilotutrustning för upprepning och optimering av nya produkter och processer. Parallellt skalas arbetet upp till en tydligare europeisk dimension genom FoU-samarbeten med partners i Finland och Norge med stöd av tre gränsregionala projekt; Bioraffinaderi Mitt/Midt-Skandinavien, Bioraff - Mer av trä och Bioraff Botnia. Sedan 2016 bedrivs utvecklingsprojekt i stort sett uteslutande tillsammans med europeiska partners inom Horisont 2020.

Exemplet visar på hur EU:s fonder skapar mod och kraft att ta tillvara nya möjligheter baserade på traditionella näringar. Den här typen av satsningar kräver ofta offentliga åtaganden från lokala och regionala aktörer samt EU-resurser för att våga skapa nya möjligheter genom regionalfond och socialfond i ett inledningsskede. Om satsningarna faller väl ut är de i ett andra steg redo för att finansiera utvecklingen genom mer marknadsbaserade lösningar, och framförallt redo att utveckla arbetet vidare med partners i andra EU-länder.

---

¹ Processum AB ägs till 60 % av RISE Research institutes of Sweden och till 40 % av Processums Intresseförening och är därmed ett dotterbolag i RISE-koncernen. Företaget bildades 2003 och finns i Örnsköldsvik. Processum stödjer och initierar forskning och utveckling inom bioraffinaderi. Tillsammans med andra bioraffinaderiinitiativ utgör detta kluster med partners från industri och akademi ett viktigt nav för utveckling av nya produkter, processer och energilösningar från skogsråvara och processindustriens restströmmar.

² Tidigare Industrikoncern som idag är en del av Holmen AB. Var historiskt en betydande aktör för utvecklingen av sågverk- och massaindustrin i Norra Sverige

³ Framtidens Bioraffinaderi involverar företag, offentlig sektor och universitet i Västernorrland- och Umeåregionen. Tillsammans drivs processer och projekt med målet är att med skog och industriens restströmmar som råvaror möta dagens och framtidens energi- och klimatutmaningar.

Det här är ett av flera exempel på den typ av strukturförändring som vi även fortsatt vill kunna skapa tillsammans med EU.

Strukturfonderna skapar ett mer innovativt och sektorsintegrerat utvecklingsarbete

Fördjupat exempel: Uppbyggnad och utveckling av besöksnäringen

Norra Sverige har flera betydelsefulla naturresurser som bidrar till företagande och jobbskapande. En av dessa är regionens storslagna och fascinerade natur med fjäll, skogar och skärgårdar. Under den tid som Sverige varit EU-medlem har långsiktiga satsningar gjorts för att göra besöksupplevelser tillgängliga för fler och större grupper av besökare genom ett långsiktigt arbete.

För att kunna utveckla de regionala förutsättningarna för besöksnäringen är komplext och kräver god samverkan mellan samhällets aktörer och sektorer över tid. Några av de utmaningar som Norra Sverige möter i arbetet är till exempel mobiltäckning och tillgång till bredband, tillhandahållande av service och infrastruktur i områden med resurssvag offentlig sektor samt fjäll- och sjöräddning. Ett belysande exempel är två projekt inom Botnia Atlantica-programmet (2007-2013) för att bygga en gemensam fjällräddning mellan Sverige och Norge, samt bättre samspel mellan aktörer vid olyckor i Kvarkenområdet mellan Sverige och Finland.

Andra exempel är tillgången till kompetens och kapital i glesa områden och inom branscher som ofta upplevs som osäkra för investerare. Inom Swedish Lapland har strukturfondsmedel gjort det möjligt för små turismaktörer med begränsade egna resurser, till exempel samiska entreprenörer, att bygga upp ett strukturerat samarbete och samverkansstrukturer kring gemensamma besöksnäringsspaket med en större global synlighet. Idag skalas detta samarbete upp inom INTERREG Nord-projektet Visit Arctic Europe till att också omfatta norra Norge och norra Finland.

EU-fondernas finansiella bidrag tillsammans med dess fokus på att utveckla platsers komparativa fördelar skapar viktiga möjligheter att utveckla politisk och administrativ kapacitet, och inte minst kapacitet för samverkan inom offentlig, privat och idéell sektor.

I Region Jämtland Härjedalen har besöksnäringen en lång tradition. Med startpunkt i Järnvägens ankomst till regionen under slutet av 1800-talet öppnades Jämtlands fjällvärd upp för en betalningsvillig och kultiverad målgrupp som ställde höga krav på service och bemötande. Det utgjorde startpunkten för en utveckling av besöksnäringen i regionen som än idag baseras på ett samspel mellan besökarna och leverantörer av turismtjänster i regionen.

För att förbättra kvaliteten och för att utveckla marknadserbjudandet grundades den ekonomiska föreningen JHT (Jämtland Härjedalen Turism ekonomisk förening) 1995. JHT är en samverkansplattform för utveckling av besöksnäringen i Jämtland Härjedalen.⁴ Under åren 1995 till 2017 har JHT genomfört ett omfattande utvecklingsarbete med stöd av strukturfondsmedel och annan finansiering. Sammantaget har projekten varit byggstenar i en

⁴ Jämtland Härjedalen Turism företräder besöksnäringen i regionen i nationella och internationella sammanhang och samverkar med regionens destinationer och turismföretag, med företrädare för offentlig sektor, intresseorganisationer m fl. I föreningens styrelse finns företrädare för regionens besöksnäring samt representanter från Region Jämtland Härjedalen.

regional mobilisering av offentliga och privata aktörer som bidragit till företagande, arbetstillfällen och en omvandling av lokalsamhällen.

Under programperioden 2007-2014 fokuserade projektet Turism 2020 organisation och struktur vilket bland annat innebar uppbyggnad av lokala destinationsbolag, utveckling av en regional evenemangsstrategi och en hållbarhetspolicy som utgångspunkt för utvecklingsarbetet. I följande projekt Hållbar besöksnäring 2013-15 var regionens besöksnäring redo att istället fokusera på kompetensutveckling och Europeisk benchmarking bland annat genom internationella studieresor till Köpenhamn, Chamonix och Mallorca. Nästa steg i utvecklingen tas nu genom Turism 2030, 2015-2018, med inriktning mot utveckling av en gemensam digital marknadskommunikationen, men även affärsutvecklingsinsatser.

Parallellt med det företagsnära utvecklingsarbetet har ett innovationssystem inom besöksnäringen byggts upp i samarbete mellan offentliga aktörer, företag och Mittuniversitetet. Det regionala innovationssystemet Peak Innovation har etablerats och utvecklats på och i symbios med Mittuniversitetets forskning och besöksnäringen. Bland annat har ett laboratorium med möjlighet att utföra test i extremt klimat byggts upp som ett testcentrum för vinteridrott, men som också möjliggör testmiljö för exempelvis utveckling av kläder som de idag internationellt verksamma klädföretagen i regionen med sin tradition av sport och uteliv kan nyttja. Ett bra exempel på intressanta synergier som uppstår i skärningspunkten mellan olika sektorer.

Utvecklingen av innovationssystemet tar sin utgångspunkt i forskning med potential att generera varor och tjänster med förutsättning att kommersialiseras i närområdet i samarbete med företag och andra aktörer. Detta är ett tydligt exempel på den typ av entreprenörsdrivna innovationssystem som EU varit en viktig del av att skapa i lands- och glesbygden i Europeiska Arktis. Logiken och drivkrafterna skiljer sig en hel del från de innovationssystem som kännetecknar tätare miljöer där utveckling av regionala innovationssystem ofta baseras på kommersialisering av forskningsresultat omkring forskningsintensiva regioner där starka forskningsmiljöer utvecklas av starka forskningsinstitutioner, ofta med stora universitet med stöd av multinationella företag.

EU:s fonder och program har varit centrala för att skapa resurser och kapacitet för att arbeta så sektorsintegrerat och platsbaserat som krävs för att utveckla resurser som kräver insatser inom flera sektorer och på olika politiska nivåer. Kopplingen till EU:s tillväxtpolitik har bidragit med ett tydligt fokus på innovation, vilket har bidragit till en tydligare komponent kring samverkan med akademien och andra innovationsmiljöer i det annars mycket företagsnära arbete. Detta har skapat ett innovationssystem som tar styrka från de lokala förutsättningarna och omprövar tanken om att innovationskraft endast kan skapas i tätbefolkade områden.

Vi vill även fortsatt kunna dra nytta av den strategiska vägledning och sektorsöverskridande approach som EU:s tillväxtpolitik bidrar med. Vi hoppas att EU även fortsatt kommer att vara nyckeln för att jobba med komplexa utvecklingsfrågor i områden som kräver samarbeten med aktörer och områden som ofta har begränsad kapacitet att delta i komplexa utvecklingsprocesser.

Utmaningar vänds till unika möjligheter för smart specialisering

Fördjupat exempel: Investeringar i grundläggande strukturer för global uppkoppling

Idag är norra Sverige ett av Europas mest innovativa områden.⁵ Genom strategiskt och ekonomiskt stöd har det varit möjligt att succesivt byggts infrastruktur, innovationssystem och affärsmöjligheter baserade på områdets särskilda karaktär.

Möjligheten att investera i transportinfrastruktur har varit avgörande för satsningar som bundit ihop regionen, och har framförallt stärkt samverkan kring ett europeiskt systemtänk. Satsningarna har dels effektiviserat och utvecklat godstransporterna, men även stärkt kopplingarna mellan platser inom och utanför regionen. Ett belysande exempel är upprustningen av mindre flygplatser till nödvändig internationell standard. Detta är infrastruktur som inte bär sig själv affärsmässigt för den enskilda flygplatsen i det glesbefolkade inlandet, men som har varit avgörande för utvecklingen av regionens uppmärksammade biltestverksamhet och övrig framväxande vintertestmiljö med direktflyg för de globala aktörerna till platsen där verksamheten bedrivs, vilket i sin tur skapat möjligheter för besöksnäring och internationalisering av andra näringar.

Under flera programperioder har norra Sverige byggt och utvecklat digital infrastruktur. I ett område med stora inomregionala avstånd och i gles befolkningsstruktur är den digitala tekniken självklart en nyckelfaktor för konkurrenskraft, attraktiva livsmiljöer och innovationsförmåga. Idag är området idealt för att etablera serverhallar tack vare tillgången till snabbt bredband, spetskompetens vid universiteten och samt kallt klimat och klimatsmart vattenkraft. Utbyggnaden är fortsatt av största betydelse men stora delar av regionen har idag tagit ytterligare utvecklingssteg och fokuserar på digitala tjänster/applikationer - i bredbandsnätet.

Genom intresse och finansiering från EU har det funnits kapacitet och mod att våga prova nya lösningar i en kontext som innebär att vi redan idag måste utveckla de tjänster och arbetssätt som kommer att efterfrågas av resten av världen på några års sikt, samtidigt som stora områden av regionerna inte har den kritiska massan för att vara kommersiellt intressanta för de stora aktörerna att bygga bredband med annat än offentligt drivna investeringar. EU:s bidrag har därmed skyndat på möjligheten att ligga i framkant för att i nästa steg fylla den fysiska infrastrukturen med ett innehåll av nya applikationer och tjänster.

Arbetet med innovativa tjänster genom digital hälsa har avgörande betydelse för tillgången till likvärdig hälso- och sjukvård i hela regionen. I Västerbotten bygger hälso- och sjukvården nu upp virtuella vårdrum som ett resultat av utvecklingsprojekt. Norra Sverige är idag väl etablerade på den nationella, europeiska och internationella arenan. Norrbotten är till exempel utsedd - av EU - som "referenssite" inom "Aktivt och hälsosamt åldrande" och leder nätverket inom AER/Assembly of European Regions Ehealth Network, för samverkan och policyutveckling kring e-hälsa.

Ett mer företagsnära exempel är *Centrum för Distansöverbyggande Teknik*, en samverkan inom IT-branschen i ett partnerskap mellan Luleå tekniska universitet, Ericsson, Telia och flera samhällsparter som etablerades redan 1994 och även haft och har en stark position på EU arenan och den internationella arenan inom tex. Living Labs. CDT har medverkat till och i samt

⁵ https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/regional_en

koordinerat många strukturfonds- och EU projekt, som även bidragit till ett flertal spin-off företag, som tex: Marratech AB som utvecklade ett världsledande e-mötes verktyg och även deltog i ett flertal projekt inom EU:s ramprogram för forskning och innovation. Marratech var finalist i European Grand IST Prize år 2000. Företaget köptes upp tekniken är idag en integrerad del i Google.

Regionala unika innovationsystem möjliggörs även i EU:s periferi

Fördjupat exempel: Innovationer från norra Sverige skalas upp och skapar EU-mervärde

Norra Sverige har succesivt bygg upp en större kapacitet när det gäller att skapa synergieffekter mellan EU:s program, genom att kombinera strukturfonderna med EU:s forskningsprogram. Modellen som regionerna arbetar efter är att skapa en grund i nationella och/eller regionala satsningar i regionen, exempelvis genom investeringar i infrastruktur för innovation och kapacitetshöjande åtgärder i forskningsmiljöer eller andra miljöer. I ett andra steg kan satsningar skalas upp och spridas i en större regional kontakt genom Interreg-programmen.

Interreg är en bra arena att testa och skapa förutsättningar för att komma ut i Europa och skriva olika ansökningar till Europeiska forskningsprogram. I det sista steget är det europeiska mervärdet tydligt när insatser skalas upp mot EU:s centrala program, som till exempel Europeiska forskningsprogram som i sin tur leder till att regionens forskningsfinansiering ökar, dvs. att forskningsorganisationer ges större möjligheter att delta som part i europeiska forskningsprogram.

Ett exempel på hur modellen fungerar i praktiken är projektet SATIN (ERUF 2007-2013 Övre Norrland) som utvecklade ett verktyg för visuell programmering (Appar), med särskild fokus på jämställdhets- och mångfaldsaspekter. Delar av SATIN projekt gick vidare i projektet MÄTA JÄMT (Interreg Nord 2007-2013) för att arbetet med att mäta effekter av ett integrerat jämställdhets- och mångfaldsarbete inom IT och innovation. Arbetet sammanfattades i en handbok kallad *Innovation and gender - how to boost and measure change*. MÄTA JÄMT gick vidare i en satsning under namnet GENOVATE inom det sjunde ramprogrammet (2007-2013) i syftet att utveckla och implementera strategier för genusmedveten ledning i organisationer.

Ett annat exempel på kapacitetsbyggnad och utveckling av ett regionalt system är Process-IT-Innovations. Samverkan mellan ett antal kommuner, regionala företrädare, näringslivet samt universiteten i främst Norrbotten och Västerbotten la grunden till en modell som knyter ihop ny teknik med traditionella styrkeområden. Syftet är att med den kunskap och utveckling som finns inom regionens traditionella starka processindustrier kunna ta fram nya lösningar och därtill föra över det till andra sektorer och användningsområden i form av utvecklingsprojekt mellan industrin och mindre företag, samt akademien. Process-IT-Innovations får stöd från de ingående parterna och från innovationsmyndigheten VINNOVA som utsett det till ett nationellt centrum, och skapat möjligheter för regionala aktörer och för enskilda projekt med stöd från regionalfonden, inklusive Interreg, och i sin tur uppväxling med övriga EU-instrument.

Process-IT-Innovations har bidragit till ett flertal olika företagssatsningar och ledande forskningsprojekt inom EU med applikationer som idag används runtom i Europa. Utvecklingen möjliggörs tack vare unik samverkan där de stora företagens teknik och kunskaper bidrar till andra mindre aktörers möjligheter att vidareutveckla och anpassa till nya produkter, tjänster och affärsmöjligheter. Samtidigt får de traditionella industrierna tillgång till andras innovationer

och ledande forskning som de i sin tur kan implementera i sina processer för att bibehålla global konkurrenskraft genom att ligga i teknikfronten. Process-IT är via bland annat regionalfonden drivande i att bygga motsvarande kompetenscenter i EU för den modell de etablerat för sina processer, att kunna appliceras på även andra håll.

EU:s olika program är en viktig källa för att för att bygga förutsättningar, men också en katalysator för att vidareutveckla och skala upp satsningar och initiativ som ger EU-mervärde. I norra Sverige hoppas vi att de satsningar som idag befinner sig i de tidigare utvecklingsstegen också skall ges samma goda förutsättningar och motivation att bidra till att skapa EU-mervärde, samt att vi också fortsatt skall kunna bygga kapacitet och grundförutsättningar för ett offensivt utvecklingsarbete.

EU bidrar till kompetensförsörjning och fler i sysselsättning

Fördjupat exempel: Tillgänglighet till utbildning och högre utbildning

Kompetensförsörjning, tillgänglighet till utbildning och att fler hittar en sysselsättning är avgörande delar för det regionala utvecklingsarbetet i norra Sverige. Inom ramen för framförallt ESF har EU haft en stor betydelse för att på regional nivå skapa strukturer och metoder för samverkan, även om arbetet i Sverige i huvudsak varit inriktat på att utveckla den nationella arbetsmarknadspolitiken.

EU-medlen har bidragit till en bättre samverkan mellan statliga, regionala och lokala aktörer i Sverige kring frågor som rör det komplexa systemet för kompetensförsörjning. Ett konkret exempel är projektet *Integration Jämtland Härjedalen* där utveckling och lärande kring nyanländas etablering i samhälle och arbetsliv samordnats för att stärka samtliga kommuner.

Detta är viktigt då många kommuner och andra aktörer i norra Sverige är för små för att själva söka ekonomiskt stöd och strategisk samverkan, och behoven är stora. Den styrning och det stöd till modellutveckling för regional samverkan som EU-programmen styr mot är därför viktig. Ett belysande exempel på hur fonderna successivt byggt starkare strukturer är utvecklingen av distansutbildning och decentraliserad utbildning, som nu är betydande och har påtagligt ökat tillgängligheten till bl.a. högre utbildning i Övre Norrland. Rent konkreta exempel är att fonderna bidragit till en utökad högskoleutbildning vid Mittuniversitetet och etablering av Campus Örnsköldsvik inom Umeå Universitet. Tack vare strukturfondssatsningar i Mellersta Norrland på FoU-uppbyggnad på Mitthögskolan/Mittuniversitetet för att åstadkomma fasta forskningsresurser, har en utökad högskoleutbildning etablerats i regionen.

En nyckel i processen 2001–2005 var EU-medlen till ekonomisk forskningsuppbyggnad, varigenom universitetet kunde visa på den bredd som krävdes för statens slutliga beslut om fasta forskningsresurser. Utan stödet för kapacitetsbyggnad från EU, inte minst den skogsindustriella och informationsteknologiska forskningen, är det tveksamt om regionen i dag ens haft en akademi med fullödiga examinationsmöjligheter. I senare programperioder har satsningarna sedan kunna vidareutvecklas till näringslivskopplade centrumbildningar kopplade till regionala områden för smart specialisering och kapacitetsbyggande för att delta i Horisont 2020-projekt. Resultatet syns också i statistiken genom en ökad andel högskoleutbildade.

Idag finns tydliga strukturella avtryck från EU-fonderna för länets kompetensförsörjning och dess infrastruktur studiecentra- och yrkeshögskolemiljöer liksom inom näringslivsinitierade utbildningsplattformar. Detta vid sidan av vad som indirekt skapats via FoU-satsningarna kopplade till universitetet. Möjligheten att arbeta med nya former för lärande och

decentraliserade modeller har varit betydande då en långsiktig trend bland universitet och högskolor varit att snarare centralisera många utbildningar. Den största andelen strukturfondsmedel inom området har dock gått till direkta utbildningsinsatser i företag och förstärkta arbetsmarknadsåtgärder.

Under perioden 2001–2006 byggdes en struktur av lärcentrum upp och blev en mycket viktig plattform för vuxnas lärande, och kom att implementeras i de allra flesta kommunerna. Plattformen som byggdes upp med stöd av strukturfonderna samordnade och utvecklade vuxenutbildning, distansutbildningar och yrkesutbildningar för vuxna så att de blev tillgängliga för hela länets befolkning. Detta innebär en nödvändig regionalisering av vuxenutbildningar och att det skapades en etablerad struktur för ett flexibelt utbildningsutbud.

Arbetet med Lärcentrum och den distansoberoende infrastruktur som byggts upp i samband med det arbetet öppnade också upp möjligheter att utveckla modeller och metoder för distansoberoende lärande i samverkan med universitet och andra lärosäten. På flera Lärcentrum driver man universitetsutbildningar där centret utgör ett lokalt nav och som tillgängliggör utbildningar för större delar av befolkningen än tidigare. Nämnade infrastruktur och arbetsmodeller byggdes upp med stöd av strukturfonderna.

Strukturen med Lärcentrum öppnade också upp för en dialog med branscher om behoven av kompetensförsörjning på den lokala/regionala arbetsmarknaden. Eftersom även studie- och yrkesvägledning är en del av Lärcentras verksamhet skapades en förbättrad och närmare studievägledning för de sökande. Som en ytterligare effekt av arbetet med Lärcentrum så skapades Kommunalförbundet Akademi Norr, en gränsöverskridande samverkan mellan 13 glesbefolkade inlandskommuner från Norrbotten, Västerbotten, Jämtland Härjedalen och Västernorrland.

Akademi norr möjliggjordes genom insatser från strukturfonderna och har under två decennier varit en betydelsefull aktör för tillgången till högre utbildning i de inre delarna av norra Sverige. Respektive kommun som deltar i samverkansnavet har ett Lärcentrum där man genom Akademi Norr initierar, samordnar och genomför högre utbildningar.

Sverige har en relativt väl utbyggd nationell och lokal infrastruktur för utbildning och arbetsmarknadspolitik, men som också är mycket komplex och behöver utvecklas för att bli mer flexibelt och regionalt anpassat. EU:s fonder har haft en viktig roll i att skapa nya innovativa sätt att samarbeta, arbeta och tillgängliggöra möjligheter i regionerna. Vi hoppas att EU:s fonder i ännu högre grad kan bli ett verktyg för att skapa innovativa regionala modeller för kompetensförsörjning och för fler i sysselsättning.

Sammanfattning av sammanhållningspolitikens mervärden

Sammanhållningspolitiken ger kraft och incitament för norra Sverige att ta nästa steg i utvecklingen. Kombinationen av finansiellt stöd med strategisk styrning mot nytänk och nya samarbeten gör att regionerna kan förnya sin ekonomiska struktur och bidra till EU:s gemensamma prioriteringar. I norra Sverige finns det flera exempel på hur strukturfondsmedel har skapat möjligheter att successivt bygga upp innovativa miljöer från en mer prövande uppbyggnadsfas, till att bli allt mer marknadsnära och att ta steget ut på de större arenorna, uppbyggnaden av Processum är ett exempel på detta. Projektet SATIN är ett annat exempel.

Sammanhållningspolitiken ger kapacitet för fler att ta tillvara potentialen i komplexa utvecklingsresurser, där platsbaserade utvecklingsinsatser är centralt för att intressen, sektorer

och aspekter måste samspela för att nå framgång. Detta är särskilt tydligt i glesa områden med begränsade egna resurser. Strukturfonderna byggt kapacitet för att ta tillvara besöksnäringens kapacitet, inte minst genom att skapa ett genuint platsbaserat innovationssystem baserat på förutsättningarna i glesa miljöer, med nära samarbeten mellan småföretag och akademien.

Sammanhållningspolitiken förvandlar utmaningar till möjligheter. I norra Sverige har EU bidragit till att bygga upp infrastruktur som skapar nya förutsättningar för innovation och välfärd. Ett exempel är utbyggnaden av bredband som idag täcker stora delar av geografien. Kombinationen av god infrastruktur, starka centrumbildningar inom akademien och strukturella utmaningar i form av åldrande befolkning, långa inomregionala avstånd och gles befolkning har bidragit till att norra Sverige idag är ledande inom EU vad gäller användande av distansoberoende tekniker och innovativa modeller för att skapa tillgänglighet till service och tjänster. Det har också varit en källa till starka innovativa miljöer inom näringsliv och akademi.

Sammanhållningspolitiken har bidragit till att skapa bättre tillgänglighet till utbildning i norra Sverige. Tillgängligheten till EU-medel har skapat incitament och möjligheter att samverka på nya sätt, och att bygga upp strukturer för distansöverbyggande utbildningar och platsbaserade modeller för utbildningar som stärker näringslivets kompetensförsörjning. EU-medlen har också varit avgörande för att stärka tillgängligheten till högre utbildning och att skapa universitetsmiljöer med starka kopplingar till näringslivet.

Antaget vid Europaforum Norra Sveriges utökade rapportörmöte, Stockholm, 10 november 2017

Erik Bergkvist (S) ordförande Europaforum Norra Sverige, Region Västerbotten

Anders Josefsson (M) vice ordförande Europaforum Norra Sverige, Norrbottens Kommuner

Ewa-May Karlsson (C) Region Västerbotten

Harriet Classon (S) Region Västerbotten

Maria Stenberg (S) Region Norrbotten

Helena Öhlund (S) Norrbottens Kommuner

Robert Uitto (S) Region Jämtland Härjedalen

Gunnar Hjelm (M) Region Jämtland Härjedalen

Thomas Andersson (C) Region Jämtland Härjedalen

Erik Lövgren (S) Landstinget Västernorrland

Peder Björk (S) Kommunförbundet Västernorrland

Anders Gäfvert (M) Kommunförbundet Västernorrland